

Andrzej Giza

Dzieje polskiej kolonii w Harbinie w kontekście wydarzeń historycznych na terytorium Państwa Środka w latach 1895 – 1966

Promotor: ks. prof. zw. dr hab. Józef Marecki

Streszczenie rozprawy doktorskiej

Powstanie na przełomie XIX i XX wieku polskiej kolonii w Harbinie powiązane było z budową kolei Wschodniochińskiej, której centralny punkt stanowiło miasto Harbin, erygowane 16 maja 1898 roku przez polskiego inżyniera **Adama Szydłowskiego**. Geneza carskiej inwestycji związana jest z przegraną Chin w wojnie z Japonią (1895) i uzyskaniem rosyjskich gwarancji militarnych oraz środków finansowych umożliwiających spłatę wojennych kontrybucji. Tak powstała eksterytorialna linia kolejowa przecinająca Mandżurię łącząc rosyjskie miasto Czyta z Władywostokiem.

Centrum administracyjnym nowo powstałych kolei był Harbin, a wśród jego budowniczych znalazło się wielu polskich inżynierów i techników, takich jak **Stanisław Kierbedź** bratanek konstruktora pierwszego mostu stalowego na Wiśle wzniesionego w Warszawie w 1864 roku. Autorem pierwszego planu miasta był polski inżynier **Konstanty Jokisz**. Przeważającą grupę Polaków zatrudnionych przy mandżurskiej budowie stanowili robotnicy pracujący przy budowie Kolei Transsyberyjskiej oraz zesańcy polityczni uczestniczący w wydarzeniach Powstania Styczniowego.

Okres budowy Harbinu stworzył szansę pracy i możliwości szybkiego awansu dla dużej ilości Polaków, którzy chętnie kolonizowali powstający ośrodek, przybywając do miasta z terytoriów Imperium Rosyjskiego. W krótkim czasie polska kolonia osiągnęła 7000 mieszkańców, z których wielu sprawowało ważne stanowiska urzędowe. Pierwszy dworzec w Harbinie, budynek który nie przetrwał naszych czasów, zaprojektował inż. **Ignacy Cytowicz**. Do rozwoju Mandżurii przyczynili się także, m.in. dr **Feliks Jasiński**, który wznosił w Harbinie pierwsze szpitale i ośrodki medyczne, dr **Aleksander Wasilewski** założyciel laboratorium bakteriologiczne im. Luisa Pasteura czy etnograf **Kazimierz Grochowski**, budowniczy wielu chińskich kopalni. Na terenie Mandżurii aktywnie działał **Józef Gieysztor**, później profesor warszawskich uczelni, a także **dr Janusz Korczak**. Jak wynika z cennych badań Marka Cabanowskiego, Mariana Kałuskiego, a przede wszystkim urodzonego w Harbinie **Edwarda Kajdańskiego**, Polacy

w Mandżurii tworzyli pierwsze cukrownie, młyny parowe, fabryki papierosów, kotłownie i zakłady metalurgiczne, a nawet pierwszy browar - im. Wróblewskiego. Niezwykle interesującym wydaje się fakt, iż pierwsza w Chinach cukrownia, zbudowana przez Stowarzyszenie Ziemi Lubelskich, produkująca cukier z buraków cukrowych sprowadzała sadzonki z Polski.

Harbińską polonię zasilali m.in. weterani Rewolucji Październikowej, żołnierze i oficerowie 5 Dywizji Strzelców Polskich dowodzonych przez pułkowników Kazimierza Rymusę i Waleriana Czumę. W 1920 roku, w którym mandżurska Polonia liczyła ok. 20 000 mieszkańców, uruchomiono w Harbinie konsulat Rzeczypospolitej Polskiej. Pierwszym konsulem RP w Mandżurii był **Józef Targawski**, wcześniejszy dyplomata w Cesarstwie Japonii. W mieście działały dwa polskie kościoły, z których pierwszy konsekrowany został w roku 1909 oraz kilka polskich szkół z najbardziej znanym Gimnazjum im. Henryka Sienkiewicza działającym do 1949 roku. Polacy w Harbinie posiadali swój automobil, kluby sportowe oraz organizacje społeczne, m.in.: Stowarzyszenie „Gospoda Polska”, Harcerstwo Polskie, Bursy Polskie czy powstały w 1921 roku Związek Młodzieży Polskiej. Ciekawostką stanowi fakt uruchomienia w latach dwudziestych połączenia kolejowego Harbin-Ciechocinek, którym podróżowali w pulmanowskich wagonach zamożni Harbińczycy do polskiego uzdrowiska.

W okresie 1925-1930 liczebność Polonii zmalała do ok. 3 500 osób. Niewątpliwie wpływ na ten fakt miało porozumienie chińsko-radzieckie z 1924 roku, na mocy którego na kolei mogli pracować wyłącznie obywatele chińscy i radzieccy. Jednocześnie wpływ na zmniejszającą się liczebność harbińskiej kolonii powiązane jest z powrotami Polaków do ojczyzny, pogarszającą się sytuacją polityczno-ekonomiczną w regionie, wybuchem wojny domowej w Chinach, proklamowaniem państwa Mandżukuo oraz wybuchem drugiej wojny Chińsko-Japońskiej (1937-1945).

Niejako ostatni akord bytności Polaków w Harbinie stanowiły represje skierowane w niezajętych mniejszości narodowe przez władze Chińskiej Republiki Ludowej (od 1949 roku), które doprowadziły m.in. do Rewolucji Kulturalnej (1966).